

دکتر مینا خداپناه

دکتر نعمت‌اله موسی‌پور

عضو هیئت علمی دانشگاه فرهنگیان

توانایی استفاده از حواس و اعمال خود برای درک جهان پیرامون استفاده می‌کنند.

۲. مرحله پیش‌عملیاتی (از دو تا هفت سالگی)

علت نام‌گذاری این مرحله به پیش‌عملیاتی آن است که کودک هنوز بر عملیات ذهنی تسلط نیافته است. به سخن دیگر، کودکان در این مرحله به تفکر عملیاتی یا تفکر منطقی قادر نیستند. بنا به باور پیاز، کودک در این مرحله از رشد، اندیشیدن در قالب نمادها را آغاز می‌کند. از ویژگی‌های این مرحله خودمحوری و جاندارانگاری اشیاء و امور در کودکان است.

۳. مرحله عملیات عینی یا محسوس (از هفت تا یازده سالگی)

منظور از عملیات عینی یا محسوس تفکر بر حسب اعمال و موقعیت‌های عینی و واقعی است. در این مرحله از رشد، کودک توانایی انجام اعمال منطقی با امور محسوس و عینی را به دست می‌آورد. کودک در این مرحله با مفاهیم (بقای عدد، بقای طول، بقای ماده، بقای سطح و بقای مایع) آشنا می‌شود. طبقه‌بندی کردن، بازگشت‌پذیری، ردیف کردن، این‌همانی، جبران و نبود تمرکز (تأکید بر آشکارترین جنبه ادراکی اشیاء، مثلاً ارتفاع و نادیده گرفتن جنبه‌های مهم دیگر آن که چندان آشکار نیستند، مانند عمق یا پهنا) از دیگر ویژگی‌های شناختی کودک در مرحله عملیات عینی به شمار می‌روند.

پژوهشگران بر این باورند که افراد از سنین خردسالی تصمیم‌گیری‌هایی را آغاز می‌کنند که ماهیت اقتصادی دارند. قدرت تفکر و استدلال اقتصادی، چارچوبی برای این تصمیم‌گیری‌هاست و تفکر انتقادی حاصل از آن، فرد را به نحوی تربیت می‌کند که در فرایند تصمیم‌گیری، به‌جز توجه به اثرات کوتاه‌مدت تصمیم خود، اثرات بلندمدت و نتایج احتمالی غیرقابل پیش‌بینی و ناخواسته را در نظر بگیرد. کودکان شش ساله می‌توانند در کمی پایه‌ای از بانک‌ها، سپرده‌ها و برداشت‌ها داشته باشند و برای آینده، اهداف مالی را به‌منظور کنترل هزینه‌ها در نظر بگیرند. کودکان در سنین دوره ابتدایی قادرند مفاهیمی مانند کمبود، تولید، تخصص، صرفه‌جویی، توزیع، تقاضا و عرضه، کسب‌وکار، پول و دادوستد کالا را درک کنند. در این نوشتار رشد درک مالی کودکان مورد توجه قرار گرفته است.

از نظر پیاز، تشابه زیادی میان رشد جسمانی و رشد ذهنی فرد وجود دارد، زیرا همان‌گونه که رشد جسمانی به تدریج به وقوع می‌پیوندد، رشد ذهنی نیز باید مراحل متعددی را پشت سر بگذارد تا کامل شود. در ادامه، مراحل رشد شناختی کودک از نظر پیاز به اختصار بیان شده‌اند:

۱. مرحله حسی - حرکتی (از تولد تا دو سالگی)

شناخت کودک در دو سال اول زندگی به‌طور عمده از راه حواس و درگیری فیزیکی و حرکتی با محیط تحول می‌یابد. منظور از حسی و حرکتی این است که کودکان در این مرحله، از

۴. مرحله عملیات صوری یا انتزاعی (از یازده تا پانزده سالگی)

اندیشه‌های کودکان در این مرحله، علاوه بر اشیای محسوس، موارد احتمالی و فرضی را نیز شامل می‌شود. لذا کودکان در این مرحله قادر می‌شوند تفکر عملی مبتنی بر روش «فرضیه‌ای قیاسی» را به کار بندند؛ یعنی می‌توانند به طرح فرضیه بپردازند و بدون نیاز به مراجعه به اشیای محسوس، به واریسی فرضیه خود اقدام کنند (سیف، ۱۳۹۹). در طی مراحل رشدی پیوسته، درک مفاهیم اقتصادی و مالی در کودکان رشد می‌کند. آن‌ها می‌توانند مفاهیم گوناگون مالی را در سنین بسیار پایین، شاید در اوایل چهارسالگی یا پایین‌تر درک کنند (Holden, Kalish, Scheinholtz, Dietrich & Novak, 2009). کودکان در سن شش‌سالگی و با رسیدن به دوره ابتدایی می‌توانند درکی پایه‌ای از عملکرد بانک‌ها، سپرده‌ها و برداشت‌ها داشته باشند و برای آینده، اهداف مالی را برای کنترل هزینه‌ها در نظر بگیرند (Otter, 2010). همچنین، در این سن، قادرند مفاهیم اساسی اقتصادی مانند کمبود، تولید، تخصص، مصرف، پس‌انداز، توزیع، تقاضا و عرضه، پول و تجارت را درک کنند (Sherraden, Johnson, Guo, & Elliott, 2011). برخی از این موارد عبارتند از: پول در زندگی افراد اهمیت دارد، هر اسکناس ارزش خاص خود را دارد؛ اسکناس‌ها قابل تبدیل به یکدیگر هستند، در هنگام خرید باید به کیفیت کالا توجه کرد، با پس‌انداز می‌توان خواسته‌های مهم‌تری را فراهم کرد، برآوردن نیازهای ضروری بر نیازهای غیرضروری ارجحیت دارد، پیام‌های بازرگانی برای فروش بیشتر کالاها پخش می‌شوند، انجام کارها و مسئولیت‌های شخصی به دستمزد نیازی ندارد، بانک مکانی برای پس‌انداز پول است (سلحشور، ۱۳۹۱).

اگرچه مراحل رشد بر درک مفاهیم مالی کودکان تأثیر می‌گذارد، جامعه‌پذیری و قرارگرفتن در معرض مفاهیم مالی و اقتصادی نیز اهمیت دارند. جامعه‌پذیری مالی فرایندی است که در آن کودکان ارزش‌ها، نگرش‌ها، معیارها، هنجارها، دانش و رفتارهایی را که به بهزیستی و رفاه مالی آن‌ها کمک می‌کند، کسب می‌کنند و توسعه می‌دهند. طیف گسترده‌ای از تأثیرات اجتماعی و فرهنگی، از جمله خانواده، همسالان، معلمان، رسانه‌ها و فرهنگ، جامعه‌پذیری مالی کودکان را شکل می‌دهند (Lanz, Sorgente, 2019 & Danes; Zhu, 2019). به‌ویژه خانواده‌ها، به‌طور مستقیم و غیرمستقیم در شکل‌گیری جامعه‌پذیری اقتصادی و مالی فرزندان خردسال اثر می‌گذارند (Sundarasan, Rahman, Othman & Danaraj, 2019).

تحقیقات نشان می‌دهند، کودکانی که والدین آن‌ها فرصت یادگیری پول را برای آن‌ها فراهم می‌کنند، نسبت به کودکانی که والدین آن‌ها این کار را انجام نمی‌دهند، درک بیشتری از پول دارند. کودکان همچنین هنگامی که «تجربه‌های اقتصادی شخصی» دارند، درک مالی و اقتصادی را بیشتر رشد می‌دهند. برای مثال، منابع و مبالغ پولی که کودکان کنترل می‌کنند، بر یادگیری آن‌ها تأثیر می‌گذارد (Sherraden, Johnson Guo & Elliott, 2011). پژوهش‌های فرهنگی در کشورهای متعدد نشان می‌دهند، کودکانی که در زندگی اقتصادی مشارکت دارند و آموزش بیشتری دریافت می‌کنند، در مورد مفاهیم اقتصادی در سنین پایین از آگاهی بیشتری برخوردارند (Holden, Kalish, Scheinholtz, Dietrich & Novak, 2009). وضعیت اجتماعی نیز بر اعتقادات، نگرش‌ها و ارزش‌های اقتصادی اثر می‌گذارد و به سطوح مختلف دانش و رفتار مالی منجر می‌شوند (Bowman, 2011). پژوهش‌ها نشان داده‌اند، خانواده‌هایی که سرپرست جوان‌تر با تحصیلات و ثروت کمتر دارند و جزو اقلیت به حساب می‌آیند، احتمالاً معاملات کمتری دارند. این شرایط باعث می‌شود کودکانی که در این خانواده‌ها زندگی می‌کنند، در معرض خدمات مالی کمتری قرار گیرند و در نتیجه سواد مالی کمتری داشته باشند (Bucks, Kennickell & Moore, 2006).

یکی از راه‌های مؤثر برای آگاهی از سواد مالی، یادگیری و آموزش زود هنگام است. بر اساس یافته‌های پژوهشی پیشین، هر چه آموزش سواد مالی از سن پایین‌تری آغاز شود، مؤثرتر خواهد بود (Carlin & Robinson, 2019). همسو با این نتایج، هولدن و همکاران (۲۰۰۹) نیز نشان دادند، عادت‌ها و رویه‌هایی که در مورد دریافت پول، هزینه و پس‌انداز به کودکان خردسال آموزش داده می‌شود، می‌تواند پایه و اساس روش‌های مدیریت پول در بزرگسالی باشد (Holden, Kalish, Scheinholtz, Dietrich & Novak, 2009).

در مجموع، شواهد پژوهشی نشان می‌دهند، کودکان خردسال می‌توانند مفاهیم اقتصادی و مالی را در اوایل دبستان و قبل از آن فرا بگیرند. اگرچه خانواده در جامعه‌پذیری مالی کودکان نقش اصلی را بر عهده دارد، اما کودکان می‌توانند مفاهیم مالی را از طریق آموزش، از جمله آموزش مالی در مدرسه فرا بگیرند. مدرسه‌ها بستری ایده‌آل برای آموزش‌های مالی به شمار می‌روند، زیرا بیشتر کودکان (حداقل تا ۱۶ سالگی) در مدرسه شرکت می‌کنند. علاوه بر این، مدرسه‌ها یک مأموریت آموزشی دارند. آن‌ها برای کودکان در هر سنی و سطح درآمد قابل دسترس هستند. بنابراین، صاحب‌نظران پیشنهاد داده‌اند، بهتر است آموزش سواد مالی از دوره پیش‌دبستانی آغاز شود و زمینه‌سازی

برای درک مطلوب مفاهیم مالی و اقتصادی انجام شود.

روش‌های آموزش سواد مالی در مدرسه‌های ابتدایی

انتخاب روش تدریس از مهم‌ترین مراحل برنامه‌ریزی درسی است. با توجه به اهمیت روش‌های آموزش در فرایند یادگیری، معلم بعد از انتخاب محتوا و پیش از مشخص کردن وسیله، باید نسبت به گزینش خط‌مشی و روش مناسب آموزش اقدام کند (زارعی، میرشاه جعفری و لیاقت‌دار، ۱۳۹۶). در روش‌های یاددهی-یادگیری، مواردی چون نحوه ارائه دانش، تغییر نگرش و آموزش مهارت‌های موردنظر توسط معلم به دانش آموز، چگونگی ارتباط معلم با یادگیرنده، نحوه استفاده از امکانات و تجهیزات در فرایند آموزش، نحوه و میزان مشارکت یادگیرنده در یادگیری، چگونگی ارتباط یادگیرندگان با یکدیگر، محیط، مواد و با وسایل و امکانات آموزشی مورد توجه قرار می‌گیرد (میرزاییگی، ۱۳۹۷).

در بسیاری از کشورهای توسعه‌یافته، آموزش سواد مالی با استفاده از روش‌هایی مانند نشر کتاب‌های آموزشی و رسانه‌های جمعی مانند وبگاه‌های آموزشی و برنامه‌های تلویزیونی اجرا شده است. شبیه‌سازی رخدادهای مالی و قراردادن یادگیرندگان در معرض این شرایط، یکی از شیوه‌های آموزش سواد مالی است که در رویارویی با مسائل مالی در شرایط فرضی به افراد کمک می‌کند.

یکی دیگر از روش‌های آموزش سواد مالی، استفاده از نرم‌افزارهای تلفن همراه و رایانه است. همچنین ایجاد فرصت برای دانش‌آموزان به‌منظور تمرین تصمیم‌گیری در امور مالی و اقتصادی می‌تواند روشی مؤثر برای آنان باشد که از آزمایش و خطا درس بگیرند و دانش و مهارت‌های خود را تقویت کنند. روش بحث گروهی و روش پرسش و پاسخ، دستورالعمل‌های مستقیم، تمرین‌های روزانه و نمایش، کاربرد ادبیات مناسب کودکان، اشعار، ترانه‌ها و انواع هنرها و بازی‌ها نیز از دیگر روش‌های آموزش سواد مالی هستند (Cerya, Tasman, & Rahmi, 2020).

به‌طور خلاصه، می‌توان گفت که محیط اجتماعی و اقتصادی کودکان به شکل‌گیری باورهای اقتصادی، نگرش‌ها و ارزش‌ها و همچنین دانش و رفتار کمک می‌کند. اعتقاد بر این است که برنامه درسی در مدرسه امکانات لازم برای توسعه مهارت‌ها، دانش و طرز رفتارهای مناسب موردنیاز در زمینه سواد مالی را فراهم می‌کند (ممشلی، ۱۳۹۲). ابزار مشخصی که باید برای آموزش سواد مالی به کار رود، شامل برنامه‌های درسی آموزش مالی برای کلیه سطوح رسمی آموزش نظام، آموزش معلمان و سایر ارائه‌دهندگان، برگزاری کارگاه‌های آموزشی برای گروه‌های هدف، ایجاد یک وبگاه ملی، چاپ نشریات گوناگون و کتاب‌های راهنمای شخصی برای مدیریت امور مالی عمومی،

تهیه برنامه‌های آموزشی تلویزیونی و غیره می‌شود.

پی‌نوشت

1. personal economic experiences

منابع

۱. زارعی، محمدحسین؛ میرشاه جعفری، سید ابراهیم؛ لیاقت‌دار، محمدجواد (۱۳۹۶). تبیین رویکردهای یاددهی-یادگیری و ارزشیابی مناسب برای برنامه درسی رشد حرفه‌ای مربیان پیش‌دبستانی. رویکردهای نوین آموزشی. ۱۲ (۲).
۲. سلحشور، ماندانا. (۱۳۹۱). آموزش ارزش پول و مدیریت مالی به کودکان و نوجوانان. تهران: پنجره.
۳. سیف، علی‌اکبر. (۱۳۹۹). روان‌شناسی پرورشی نوین: روان‌شناسی یادگیری و آموزش. تهران: دوران.
۴. ممشلی، محمد. (۱۳۹۲). نیازسنجی برنامه درسی سواد مالی در آموزش و پرورش دوره ابتدایی به قصد طراحی برنامه درسی از دیدگاه استادان برنامه درسی و کارشناسان مالی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه علامه طباطبائی.
۵. میرزاییگی، علی (۱۳۹۷). برنامه‌ریزی درسی و طرح درس در آموزش رسمی و تربیت نیروی انسانی. انتشارات بسطرون. تهران.
6. Bowman, S. W. (2011). Multigenerational interactions in black middle class wealth and asset decision making. *Journal of Family and Economic Issues*, 32(1), 15-26.
7. Bucks, B. K; Kennickell, A. B; & Moore, K. B. (2006). Recent changes in U.S. family finances: Evidence from the 2001 and 2004 Survey of Consumer Finances. *Federal Reserve Bulletin*, 92(February), A1-A38.
8. Carlin, B. I; & Robinson, D. T. (2012). What does financial literacy training teach us?. *The journal of economic education*, 43(3), 235-247.
9. Cerya, E; Tasman, A; & Rahmi, E. (2020, March). *Fillecya (Financial Literacy) Board: Analysis of Media Development Needs from the Teacher's Perspective in Understanding Financial Literacy Early*. In 4th Padang International Conference on Education, Economics, Business and Accounting (PICEEBA-2 2019) (pp. 509-515). Atlantis Press.
10. Holden, K; Kalish, C; Scheinholtz, L; Dietrich, D; & Novak, B. (2009). Financial literacy programs targeted on pre-school children: Development and evaluation. *Credit Union National Association (CUNA)*. Retrieved July 20 from http://www.cunapfi.org/download/168_CUNA_Report_PHASE_ONE_FINANCIAL_4-28-9.pdf.
11. Johnson, E; & Sherraden, M. S. (2007). From financial literacy to financial capability among youth. *J. Soc. & Soc. Welfare*, 34, 119.
12. Lanz, M; Sorgente, A; & Danes, S. M. (2019). Implicit family financial socialization and emerging adults' financial well-being: A multi-informant approach. *Emerging Adulthood*, 2167696819876752.
13. Otter, D. (2010). Teaching financial literacy in K-12 Schools: A survey of teacher beliefs and knowledge.
14. Sherraden, M. S; Johnson, L; Guo, B; & Elliott, W. (2011). Financial capability in children: Effects of participation in a school-based financial education and savings program. *Journal of Family and Economic Issues*, 32(3), 385-399.
15. Sundarasan, S. D. D; Rahman, M. S; Othman, N. S; & Danaraj, J. (2016). Impact of financial literacy, financial socialization agents, and parental norms on money management. *Journal of Business Studies Quarterly*, 8(1), 137.
16. Zhu, A. Y. F. (2019). School financial education and parental financial socialization: Findings from a sample of Hong Kong adolescents. *Children and Youth Services Review*, 107, 104532.

